

RITA FOSS-FRIDLIZIUS

Relativism och realism i feministisk vetenskapsfilosofi

*Den feministiska vetenskapsfilosofiska
diskussionen har länge rört sig kring kunskapsteorin
och kring polerna objektivism och relativism. Detta
innebär en olycklig läsning som bl a kan studeras i Sandra
Hardings s k instabilitetstes, hävdar
Rita Foss-Fridlitzius, som i stället föreslår
en realistisk, vetenskapsfilosofisk
position.*

De kunskapsteoretiska frågorna intar en central ställning i den feministiska vetenskapsfilosofiska diskussionen. Detta intresse kan tyckas självklart mot bakgrund av den feministiska forskningens syn på sig själv som en »alternativ» forskning, framvuxen och stärkt genom upptäckten av såväl androcentriska som sexistiska drag i så mycket traditionell vetenskapsfilosofi och vetenskap; i dess kunskapshävdanden, teoretiska och metodologiska grundvalar, specifika metoder och tolkningar m m. Vad som emellertid framstår som problematiskt i denna diskussion är avsaknaden av ett vetenskapsbegrepp, där den feministiska forskningens emancipatoriska strävanden kan beredas plats. Som jag ska visa i det följande har emancipationsproblematiken antingen kommit att behandlas som en epistemologisk fråga, normativt uppbyggd till en objektivistisk syn på vetenskapen, eller, som en kontrast till detta, som en kvinnopolitisk fråga, avskild från ett distinkt vetenskapsbegrepp över huvud taget.

Den feministiska vetenskapsdiskussionen är i dag kunskapsteoretiskt delad i två diametralt motsatta, men samtidigt sammanvävda, tanketraditioner. Efterföljarvetenskap kontra postmodernistisk feminism (Sandra Harding) och feministisk empirism kontra radikal konstruktivism (Donna Haraway) är några av de beteckningar som använts för att

karaktärisera dessa.¹ Jag kommer här att använda mig av Sandra Hardings beteckningar eftersom dessa förmodligen är de mest välbekanta för läsaren.²

Synen på vetenskapen skiljer sig mycket markant åt i de båda tanketraditionerna. Efterföljarvetenskapen ser den feministiska vetenskapen som en »efterföljare» och ett alternativ till den dominerande vetenskapen. Genom att ersätta den, som man menar, androcentriska epistemologi denna bygger på med en feministisk epistemologi, förutsätts här möjligheten av en vetenskap som leder till mänsklig emancipation. Den postmodernistiska tanketraditionen däremot, förnekar varje möjlighet att, som i efterföljarvetenskapen, ge den feministiska forskningen ett kognitivt företräde. Vetenskap i termer av kunskap negligeras, medan dess sociala aspekter framhålls, och i det sammanhanget görs ingen distinktion mellan vetenskaplig och annan kunskap.

Min behandling av den feministiska vetenskapsfilosofiska diskussionen koncentrerar sig till att lyfta fram de vetenskapsfilosofiska och kunskapsteoretiska centrala motsättningarna i de två tanketraditionerna. Detta får till följd att centrala innehållsaspekter och analytiskt centrala begrepp i anslutning till forståelsen av kön/genusproblematiken lämnas utanför.

Objektivism – relativism – realism

Vetenskapsfilosofiskt bottnar motsättningen mellan de båda tanketraditionerna ovan i förhållandet mellan objektivistiska och relativistiska kunskapsteoretiska positioner.³ Efterföljarvetenskapens objektivism står emot den postmoderna feminismens relativism.

Objektivismens grundantagande är rent allmänt föreställningen om att det finns »... some permanent, ahistorical matrix or framework to which we can ultimately appeal in determining the nature of rationality, knowledge, truth, reality, goodness or rightness» (Bernstein 1983, s 8). Relativismen negerar objektivismen genom att hävda att alla begrepp, som t ex sanning och verklighet »... must be understood as relative to a specific conceptual scheme, theoretical framework, paradigm, form of life, society or culture» (ibid s 8).

Efterföljarvetenskapens objektivism och den postmodernistiska feminismens relativism betraktas i den feministiska vetenskapsdiskussionen som varandras absoluta motsatser vad gäller våra kunskapshävdandens förhållande till en reellt existerande värld. Relativismen får i postmodernistisk tappning till följd att ingen avgörande bedömning mellan olika divergerande kunskapshävdanden kan göras. Den ses som oförenlig med all form av realism, dvs antagandet om att det finns en objektiv, materiell värld, som existerar oberoende av medvetandet och som vi kan ha kunskap om. Kunskap tenderar inom det postmoderna tänkandet att uppfattas uteslutande i termer av makt och man ifrågasätter varje möjlighet till förbindelse mellan vetenskap, i betydelsen förklarande praktik, och emancipation.⁴

När man diskuterar motsättningen mellan de båda tanketraditionerna är det viktigt att lyfta fram det påstått oförenliga sambandet mellan realism och relativism. Det är en tanke som inte bara förekommer i den feministiska vetenskapsfilosofiska diskussionen utan också i all vetenskapsfilosofisk diskussion kring relativismen.⁵ Kan kunskapen, samtidigt som den är social och relativ, också vara förbunden med en av denna kunskap oberoende värld och på så sätt ha ett sanningsvärde?

Jag vill hävda att denna frågeställning är grundläggande för svårigheterna att komma tillrätta med motsättningen mellan efterföljarvetenskap och postmodernistisk feminism. Antagandet om att relativism och realism är oförenliga kan kritiserars från två håll – å ena sidan rör det sig här om ett felaktigt begreppsliiggörande av en realistisk position och å andra sidan om en oförmåga att utveckla en alternativ relativistisk position, dvs att förstå relativitetsbegreppet annorlunda. Kritiken kommer därmed att drabba grundläggande antaganden i båda tanketraditionerna.

Jag kommer dels att kritisera föreställningen om att relativismen i sig leder till ett förnekande av våra kunskapshävdandens realitetsanspråk, dels föreställningen om att denna skulle *omöjliggöra* diskussionen om den feministiska forskningens emancipatoriska möjligheter. Tvärtom, att kunskapen är *social* och därmed relativ är en nödvändig förutsättning för att den också kan vara emancipatorisk. Men på samma gång som vi hävdar att kunskapen alltid är social och relativ, måste vi också hävda att vår kunskap handlar om en reellt existerande materiell värld. Mellan världen och oss, mellan kunskapsobjekt och kunskapssubjekt, finns ingen direkt förbindelse. Men denna är heller inte helt bruten. Kunskapssubjektet är både avskilt från kunskapsobjektet och förenat med detsamma. Denna utgångspunkt står i motsättning till en klassisk dualistisk kunskapsteori, där subjekt och objekt uppfattas som distinkt avskilda från varandra. Den står också i motsättning till varje synsätt som innebär en reduktion av den ontologiska nivån till den epistemologiska, dvs att verklighetens existens görs beroende av den kunskap vi har om den.

Privilegierade kunskapsperspektiv och sociala praktiker

Två frågor är centrala i diskussionen mellan efterföljarvetenskapens objektivism och den postmodernistiska feminismens relativism. Den första frågan, som dominerat det efterföljarvetenskapliga projektet, rör grunderna för det kognitiva privilegium som den feministiska vetenskapen antas ha i förhållande

till »traditionell» vetenskap och som gör den till en »bättre», »sannare» och mer »objektiv» vetenskap. Den andra frågan, som på motsvarande sätt har strukturerat den postmodernistiska tanketraditionen, handlar om betydelsen av kunskapens sociala eller diskursiva karaktär i anslutning till kunskapshävdandenas sanningsanspråk, objektivitet, rationalitet, valideringsmöjligheter och, i sista hand, legitimeringsmöjligheterna för en vetenskaplig praktik.⁶

I den efterföljarvetenskapliga tanketraditionen blir den feministiska forskningens emancipatoriska möjligheter avhängiga av ett privilegierat kunskapsperspektiv. Feministisk vetenskap förstås här i termer av tänkande som utifrån vissa privilegierade sociala och/eller genusbestämda positioner står i ett direkt »avläsbart» förhållande till den reella världen.⁷ Den realism som på detta sätt upprätthålls förläggs här på en epistemologisk nivå och är objektivistisk genom att den förutsätter universella kunskapsanspråk.

Efterföljarvetenskapens objektivism skiljer sig från en traditionell objektivism genom att den inte förespeglar en värdeneutralitet. I stället är det de feministiska värderingarna i sig som tillsammans med den kognitivt privilegierade position, som kvinnor som förtryckta befinner sig i, som garanterar att den feministiska kunskapen är en korrekt avspeglning av verkligheten. Där objektivismen i traditionell vetenskapsfilosofi motiveras av att åstadkomma en demarkation mellan vetenskaplig och icke-vetenskaplig kunskap, tycks den feministiska objektivismen motiverad utifrån av att den avgränsar feministisk vetenskap från traditionell, här i betydelsen androcentrisk, sådan. Feministisk vetenskap kontrasteras mot androcentrisk vetenskap.⁸

Den postmodernistiska feministiska vetenskapsdiskussionen kan ses som ett kritiskt och också negerande svar på centrala antaganden i det efterföljarvetenskapliga projektet. Här underkänns alla möjligheter till privilegierade kunskapsperspektiv och kritiken av det efterföljarvetenskapliga projektets försök att utveckla generella, universella termer som beskriver »kvinnan» eller »feministen» är hård. I stället framhäver man olikheten mellan kvinnor eller feminister och kritiserar tendenserna till universalism både vad gäller

kvinnlighet och kunskapsanspråk.

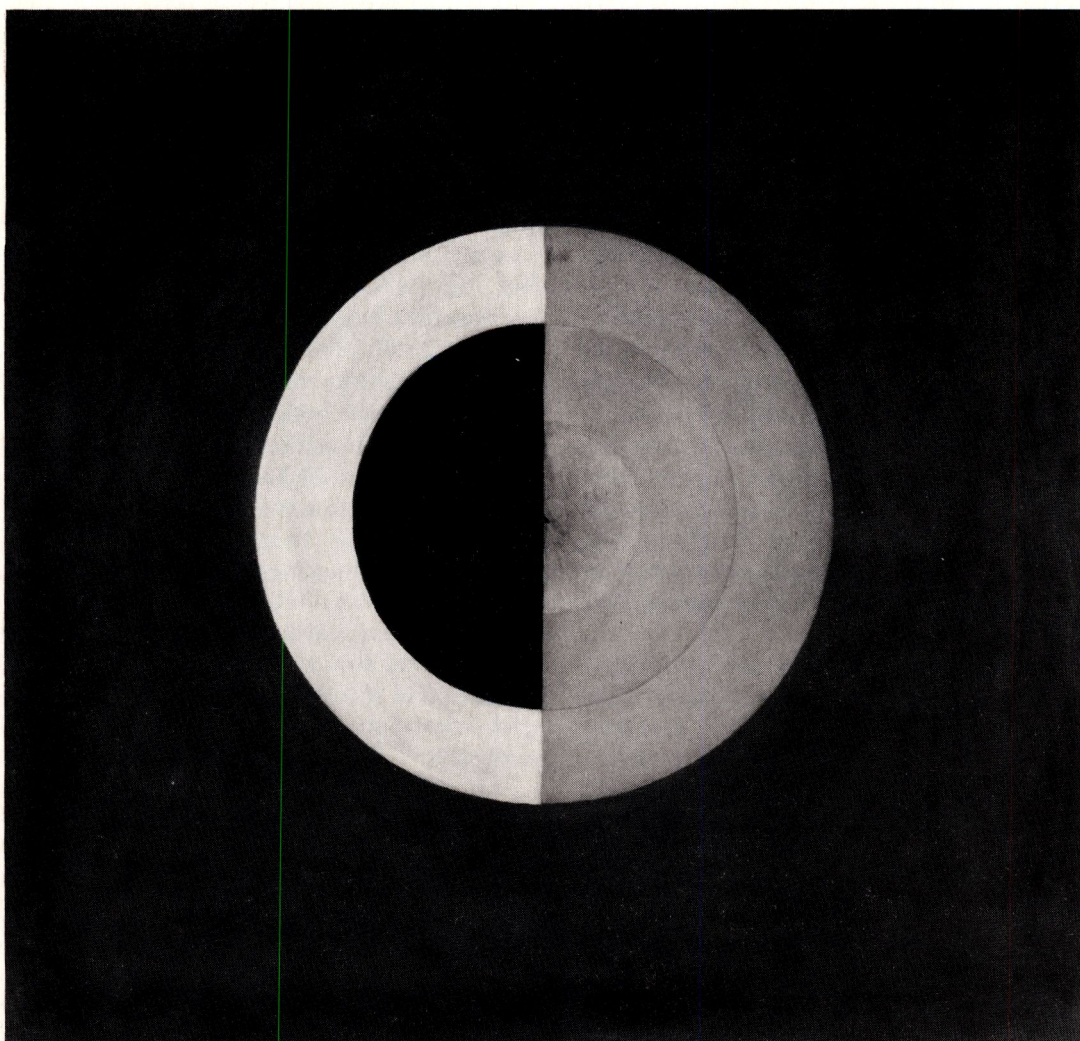
Den verklighet som den postmodernistiska feminismen tar fasta på är komplex och består av olika händelser, strukturer och socialt konstruerade kunskapshävdanden. Valet mellan olika kunskapshävdandens legitimitet sker i en social process där verklighetens begreppslogiska ingår. Det finns följaktligen inte någon punkt vi kan referera till utanför den sociala kontexten, där bedömningen av vad som är sant eller falskt, bättre eller sämre, kan uppenbaras eller avgöras. Kunskapen, likaväl som kunskapsanspråken, är socialt konstruerade och relativa i förhållande till sina egna historiska, ideologiska och paradigmatiske ramar.

Den postmodernistiska feminismen utsträcker sin kritiska hållning gentemot vetenskaplig kunskap till att också inbegripa en reserverad hållning gentemot den feministiska forskningen. Denna kan inte längre på något oproblematiskt sätt idealiseras i termer av »sann» kunskap som leder till en »bättre värld». Vetenskapen betraktas i den postmodernistiska traditionen som en historiskt begränsad, kontextuellt och ideologiskt bunden, värdeimpregnerad och värdeimpregnerande praktik.⁹

Den feministiska forskningen är enligt detta sätt att se inte en bättre forskning i kraft av sina teoretiska eller empiriska forskningsresultats förklarings- eller sanningsvärde. I den mån den är en bättre forskning är den det i stället utifrån de konkreta samhälleliga och sociala förändringar som dess kunskap kan generera. Den sociala transformationen och emancipationens möjligheter utgår inom postmodernismen från tesen att forskaren genom att definiera verkligheten, benämna och beskriva den, också deltar i skapandet av den.¹⁰ Det är den feministiska forskarens visionära förmåga och det moraliska ansvar som vilar över den vetenskapliga praktikens verklighetskonstituerande karaktär, som ger den feministiska forskningen både dess styrka, riktning och eventuella företräde.¹¹

Symbiosen mellan objektivism och relativism

Om relativismen ses som objektivismens negativa spegelbild innebär detta att varje för-

Hilma af Klint (1862-1944), »Svanen nr 17», olja på duk, 1914/15. Foto: Hilma af Klints Stiftelse.

sök att hävda ett sanningsvärde för den feministiska forskningen måste göras utifrån objektivismens förutsättningar.

Denna utgångspunkt har, menar jag, i hög grad strukturerat Sandra Hardings diskussion av motsättningen mellan efterföljarvetenskapen och den postmodernistiska feminismen.¹² Den »instabilitetstes», som hennes diskussion kring motsättningen resulterar i, innebär att hon förespråkar en »pendling» mellan efterföljarvetenskap och postmodernistisk feminism, där hon ger båda positionerna ett erkännande. Själva motsätt-

ningen får i Hardings resonemang en positiv valör och hon tycks se den som tecken på en lyhördhet för det sociala livets motsägelsefullhet.¹³

Relativismen bejakas i anslutning till den postmodernistiska feminismen genom Hardings erkännande av olikhet och differentiering mellan såväl kvinnors som feministers konkret olika erfarenheter och ideologiska ståndpunkter. Den erkänns också som en konkret beskrivning av den instabilitet hon menar existerar, och också bör existera, i den feministiska teorins grundbegrepp och ana-

lytiska kategorier. Genom att hon mycket lite går in i den vetenskapsfilosofiska diskussionen av sanningsbegreppet, är det, menar jag, främst utifrån kvinnopolitiska skäl hon underkänner relativismen. Här representerar relativismen »... ett falskt medvetande, eftersom den accepterar att den dominerande gruppens hävdande av sin rätt till en förvrängd uppfattning (...) är intellektuellt legitim» (Sandra Harding 1987, s 13).

Harding kommer fram till att objektivismen är enda möjligheten att kritiskt kunna bemöta en relativistisk sanningsuppfattning. Genom att erkänna den objektivistiska utgångspunkten räddar hon också den för henne så centrala demarkationen mellan feministisk forskning och traditionell, i betydelsen androcentrisk, forskning. Den feministiska forskningens överlägsenhet gentemot annan forskning är i hennes resonemang tveklös.¹⁴

Hardings instabilitetstes står onekligen öppen för en rad tolkningsalternativ.¹⁵ Klart är emellertid att den negligerar den kunskapsteoretiska problematik som öppnas i motsättningen mellan efterföljarvetenskapens objektivism och den postmodernistiska feminismens relativism; detta genom att den undrandrar sig alla försök att lösa upp dess symbios.

»Den vetenskapliga frågan i feminismen» – av Harding formulerad som våra möjligheter att »använda» vetenskapen i emancipatoriskt syfte – har i hennes resonemang blivit avhängig av möjligheten att upprätthålla någon form av feministiskt kunskapsprivilegium.¹⁶ Att reellt erkänna efterföljarvetenskapens objektivism (förankrad i den privilegierade feministiska epistemologin) och samtidigt postmodernismens relativism (förankrad i dess ifrågasättande av densamma) kan paradoxalt nog göras endast utifrån en totalt relativistisk position, liktydig med skepticism. Detta kan emellertid inte vara vad Harding åsyftat.¹⁷ Men det belyser trots detta, menar jag, att instabilitetstesen motiveras mer utifrån en kvinnopolitisk ståndpunkt än en vetenskapsfilosofisk sådan. Eller, för att uttrycka mig annorlunda, den visar att Hardings vetenskapsfilosofiska grundposition inte på ett tillfredsställande sätt lyckats förena vetenskaps- och emancipationsproblematiken.

Relativism och skepticism

För att bryta upp symbiosen mellan objektivism och relativism är det viktigt att framhäva den skillnad som existerar mellan en relativistisk och en skepticistisk kunskapsteoretisk position. Vi kan förstå denna skillnad om vi utgår från tolkningen av den relativistiska tesen att: alla begrepp som sanning, verklighet, rätt, fel etc, måste förstås som relativa till ett specifikt begreppslikt schema, samhälleligt, kulturellt eller paradigmiskt bestämt. Den skepticistiska tolkningen av detta blir att *ingen* avgörande bedömning kan göras mellan olika kunskapshävdanden, alla måste betraktas som lika falska eller sanna inom ramar för dess kontextuella och begreppslika sammanhang. Detta förutsätter emellertid att alla värdestermer förstås som bipolära, sant – falskt, rätt – fel, etc, något som inte inkluderas i den relativistiska tesen. Möjligheten att bryta sönder denna bipolaritet finns för att på så sätt skilja mellan en epistemologisk relativism och ett skepticistiskt förhållningssätt.¹⁸

En kunskapsteoretisk relativism hävdar helt enkelt att kunskapen är socialt konstituerad, vilket innebär att en absolut fixering av verklighetens strukturer aldrig slutgiltigt kan göras. Varje kunskapshävdande bär på så sätt spår av sin egen tids och sammanhangs specifika prägel. Att verklighetens reella strukturer aldrig slutgiltigt kan fixeras, innebär emellertid inte att det inte finns, i detta komplexa system av interaktioner och bestämningar, vissa mer eller mindre permanenta strukturer, praktiker, relationer etc, som måste antas vara reellt existerande.¹⁹ I det sociala livet bärs dessa realiteter visserligen upp av handlande, kännande, tänkande individer, men är samtidigt inte reducerbara till dessa. I samma mån som realiteterna är skapade av oss, är vi också i en mycket central mening »skapade» av och i dem.²⁰

Det är i detta sammanhang nödvändigt att respektera distinktionen mellan ett kunskapshävdandes *innehåll* och *referens*. En bedömning av ett kunskapshävdandes innehåll i förhållande till dess referens, dvs dess reella grund, kan inte göras i termer av absolut sanning, men väl i termer av sannolikhet, rimlighet, bättre eller sämre etc.²¹ Att göra bedöm-

ningar och tolkningar av såväl vardagliga situationer som vetenskapliga teorier och hypoteser ingår som en självklar del i allt handlande och förutsätter, lika självklart, att det finns reella grunder för dessa bedömningar och tolkningar.

På detta sätt kan vi se att en relativistisk kunskapsteoretisk utgångspunkt inte utesluter, utan tvärtom fordrar, ett tydligt och erkänt förhållande till en reellt existerande värld. Utan möjligheten av denna referens blir såväl våra vardagliga handlingar som den vetenskapliga kunskapens tillämpbarhet och funktion obegriplig eller betraktad endast som en »lycklig» slump.²²

En kunskapsteoretisk centrering

Centreringen kring epistemologiska frågor i den feministiska vetenskapsdiskussionen har paradoxalt nog lett till en situation som »... allow(s) us to be certain about our experiences but not about that of which they are experiences (the external world, other minds, or even our own bodies)» (William Outhwait 1987, s 19). Situationen uppkommer genom att kunskapens ontologiska dimension, existensen av en reell värld, görs beroende av den epistemologiska nivån, kunskapens objektivitet och sanningsvärde. Denna epistemologiska centrering kastar sin skugga över hela den feministiska vetenskapsfilosofiska diskussionen.

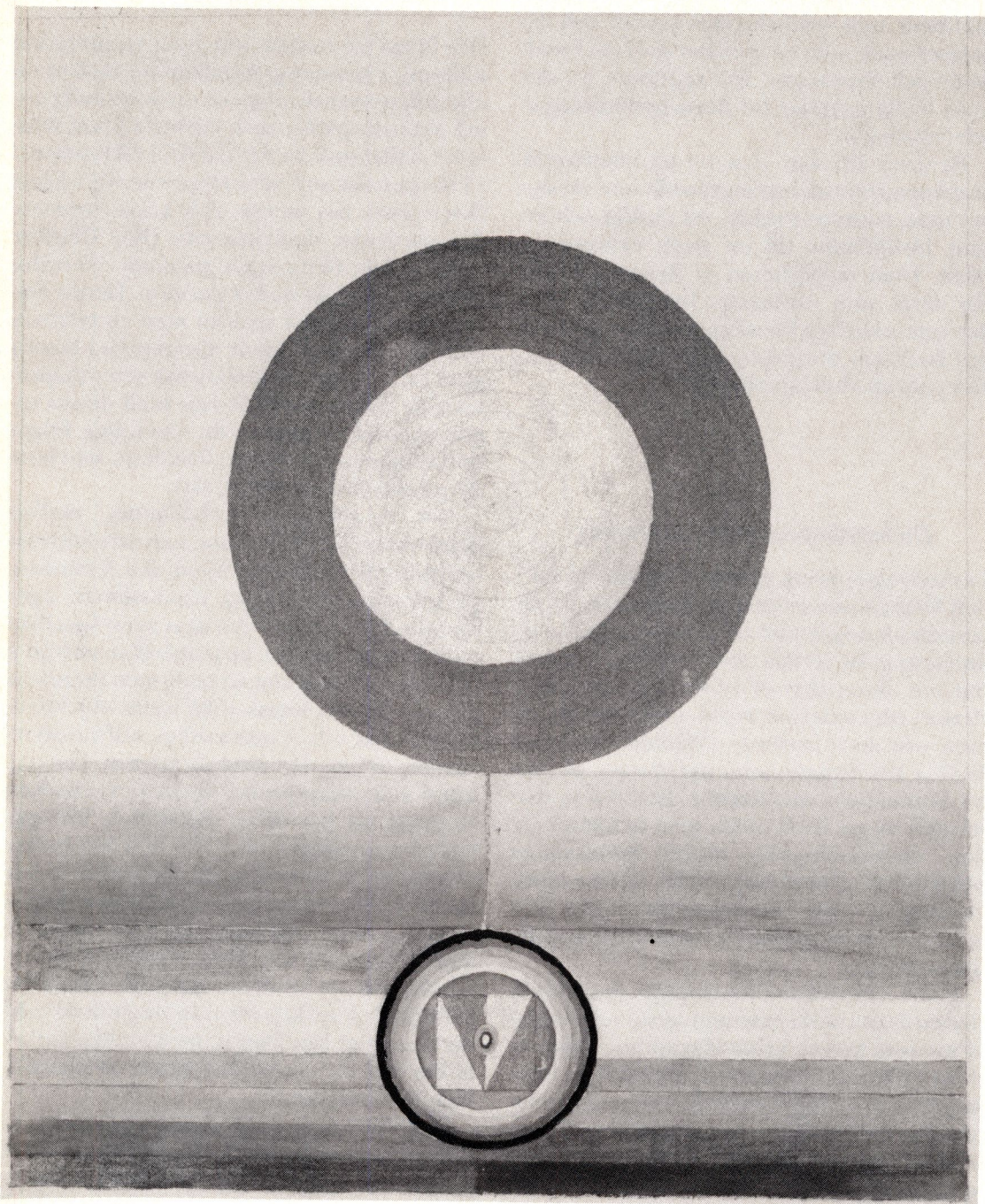
I den efterföljarvetenskapliga tanketraditionen framträder centreringen i en problematik som kretsat kring frågan hur man, utifrån en kunskapsteoretisk grund, kan upphöja den kvinnliga kunskapen eller den feministiska forskningens berättigande och *företräde* i en diskussion med referens endast till antagna kapaciteter eller kvaliteter hos kunskapssubjektet. En postmodernistisk feministisk tanketradition med dess (riktiga) förnekande av möjligheterna till universell kunskap, en universell »kvinna» eller »feminist», och (felaktiga) förnekande av kunskapens sanningsvärde blir en negation, men inget alternativ, till den efterföljarvetenskapliga tanketraditionen.

Den realistiska utgångspunkten

Den fråga om realism som intar en så central ställning i spänningsförhållandet mellan en efterföljarvetenskaplig och en postmodernistisk vetenskapsfilosofisk tanketradition måste nu ställas utifrån det självklara faktum att: »Things exist and act independently of our description, but we can only know them under particular descriptions.» (Roy Bhaskar 1978, s 250.) Detta utgör grunden i en realistisk vetenskapsfilosofisk position. Denna förklarar en ontologisk realism med en relativistisk epistemologi och är därigenom i högsta grad relevant för en feministisk vetenskapsfilosofisk diskussion.²³ Vi kan med denna utgångspunkt formulera de väsentliga frågeställningarna på ett nytt, fruktbart, inte kunskapsteoretiskt centrerat, sätt.

Det symbiotiska förhållandet mellan objektivism och relativism som strukturerat spänningsförhållandet inom den feministiska vetenskapsfilosofiska diskussionen äger sin giltighet endast inom dess egen specifika ram. Det kan endast upprätthållas utifrån å ena sidan antagandet att realismen förankras på en epistemologisk nivå inom objektivismens ramar och, å andra sidan, utifrån att relativism är liktydigt med skepticism. I en realistisk vetenskapsfilosofi förlorar symbiosen däremot sin betydelse. Realismen förläggs här på en *ontologisk* nivå, där den förutsätter existensen av en reell värld oberoende av vår kunskap. Den kopplas till en relativistisk epistemologi, som avgränsar sig från skepticismen genom att bibehålla respekten för vetenskapens referentiella anspråk. Detta får till följd att kunskapens »sanningsvärde» aldrig slutgiltigt kan fixeras, men ändå upprätthållas som meningsfullt i termer av plausibilitet, trovärdighet etc.

Det finns ingen anledning att utifrån avsaknaden av ovillkorliga, universella grunder ifrågasätta ovanstående antagande. Vetenskapen kan fortfarande, och utan motsägelser, karaktäriseras som »the systematic attempt to express in thought the structures and ways of activity of things that exist and act independently of thought» (Bhaskar 1978, s 250). Detta innebär ett förkastande av såväl en universell epistemologisk legitimeringsanspråk för den feministiska forskning-

Hilma af Klint (1862-1944), »Serie VII, NR 2», olja på duk, 1920. Foto: Hilma af Klints Stiftelse.

en, som ett enkelt ersättande av epistemologin med sociala, moraliska och politiska överväganden *utan* hänsyn till vetenskapens referentiella anspråk.

Den realistiska positionen respekterar med andra ord de begränsningar, som följer av de minimala krav en vetenskaplig praktiks referentiella anspråk ställer. Samtidigt hävdar den nödvändigheten av en legitimerande, men inte i något avseende fundamentalistiskt formulerad, metadiskurs.

Realism och emancipation

Emancipationsproblematiken är, och har varit, central i den feministiska vetenskapsfilosofiska diskussionen. Den har begreppsliggjorts, i båda sina tanketraditioner, som en kunskapsteoretisk problematik i ett feministiskt projekt som syftar till samhällelig transformation. Hur denna feministiska kunskap eller vetenskap kan vara betydelsefull för samhällsförändringen, har emellertid antingen negligerats eller begreppsliggjorts på ett otillräckligt sätt.²⁴

I den efterföljarvetenskapliga tanketraditionen antas, utan problematisering, att den »kvinnliga» kunskapen eller den »feministiska forskningen» utifrån sin mer »sanna» eller »mer objektiva» karaktär bidrar till en samhällsförändring i överensstämmelse med feministiska värderingar. I den postmodernistiska traditionen lokaliseras forskningens emancipatoriska möjligheter till dess sociala nivå som värdeimpregnerande och verklighetskonstituerande praktik. Medan det sistnämnda är en viktig grundförutsättning för en emancipatorisk forsknings möjligheter, reduceras emellertid diskussionen, på grund av sitt vaga vetenskapsbegrepp här till en kvinnopolitisk, emancipatorisk fråga.

Med hjälp av en realistisk vetenskapsfilosofi och dess vetenskapsbegrepp, där vetenskapen förstås i termer av kognitiv och materiell praktik, som förhåller sig förklarande till en reell värld, går det nu att *öppna* diskussionen om såväl vetenskapens som den feministiska forskningens emancipatoriska möjligheter. Distinktionen mellan feministisk forskning och övrig forskning kan inte göras utifrån en

specifik vetenskapsfilosofisk eller kunskapsteoretisk grund. Detta utesluter inte att distinktioner kan göras utifrån den *specifika* problematik som inbegrips i de feministiska forskningspraktikerna och den specifika form av vetenskapskritik, som detta genererar. Trots svårigheterna att generalisera denna problematik, eftersom den alltid står i ett intimt förhållande till den disciplin den utvecklats inom, kan vi, menar jag, ändå säga att den feministiska forskningen utgår ifrån ett ställningstagande mot kvinnors underordnande position och att den syftar till att påvisa och *förklara* betydelsen av denna.

En feministisk vetenskapsfilosofisk diskussion kan vare sig negligera eller förenkla de förklarande aspekterna i de feministiska forskningspraktikerna, då det är dessa som inrymmer den feministiska forskningens emancipatoriska möjligheter. Endast genom att dessa förklaringar lyfter fram centrala aspekter i de sociala fenomenens bakomliggande orsaker, kan den feministiska forskningen vara emancipatorisk.²⁵ Men, en feministisk samhällsförändring är i sista hand beroende av vår mänskliga aktivitet, våra socialt och historiskt begränsade, men samtidigt förändringsbara ramar. Utifrån detta är såväl jämlikhets- som solidaritetstanken med förtryckta grupper väsentlig.

Den feministiska vetenskapsfilosofin har dominerats av två närmanden till filosofin vilka båda underminerat dess kritiska möjligheter. Antingen har filosofin uppfattats som ett teoretiserande som ger oss icke ifrågasättbara grundvalar för vår kunskap, eller, då dessa omöjliga anspråk inte kan upprätthållas, som en belastning vi kan vara utan.²⁶ Med en realistisk vetenskapsfilosofisk utgångspunkt bryter vi upp det ofructbara symbiotiska förhållandet mellan efterföljarvetenskapens objektivism och den postmodernistiska feminismens relativism. Vi öppnar därmed också möjligheten för en feministisk vetenskapsfilosofi, erkänd som en specifik undersökande praktik. En feministisk vetenskapsfilosofi, som inte ses som den feministiska forskningens »överhuvud», men som, trots detta, har möjlighet att verka både som kritiker och understödjare av mänskliga praktiker, bland vilka vetenskapen och den feministiska forskningen är en.²⁷

- 1 Se Harding, S, 1986, och Harraway, D, 1988.
- 2 Beteckningarna kan sägas komplettera varandra på så sätt att Harraways beteckningar preciserar den vetenskapsfilosofiska traditionsgrunden. Efterföljarvetenskapen kan karaktäriseras som empiristisk och den postmodernistiska feminismen som konstruktivistisk. För en exemplifiering av konstruktivismen se t ex Knorr-Cetina, K, 1981, Mul-
kay, M, 1983, och Latour, B, och Woolgar, S, 1979.
- 3 Samma grundläggande strukturering av motsättningen görs av Hallberg, M, 1989, och Lindholm, M, 1989.
- 4 Se Harding, S, 1987, Harraway, D, 1988, och Hawkesworth, M, 1989, för en diskussion kring relativismens betydelse för den feministiska vetenskapsfilosofin.
- 5 Detta präglar också vetenskapsfilosofen Richard Bernsteins arbete, se Bernstein, R, 1983. För en kritik av Bernstein se Margolis, J, 1989 s 3 ff.
- 6 Jfr Margolis, J, 1990, där han behandlar förhållandet mellan modernism och postmodernism.
- 7 Man kan här skilja mellan dem som menar att grunden för det privilegierade kunskapsperspektivet finns i kvinnors position som förtryckta och dem som menar att kvinnors annorlunda tänkande grundlägger den kunskapsteoretiskt privilegierade positionen. För en utförlig kritik av dessa antaganden se Hawkesworth, M, 1989.
- 8 Detta präglar i olika hög grad de teoretiker som brukar räknas till den efterföljarvetenskapliga tanketraditionen. Se Flax, J, 1983; Hartsock, N, 1983; Rose, H, 1983; Harding, S, 1986, och även Keller E F, 1985.
- 9 Se Harraway, D, 1986, och Gergen, K J, 1988. Dessa två kan sägas stå för en utpräglad postmodernistisk, här renodlat konstruktivistisk, tanketradition. För en kritik av denna, se Harraway, D, 1988. För en diskussion om den postmodernistiska feminismen, se också Flax, J, 1987; Scott, J W, 1988; och Fraser, N & Nicholson, L, 1988.
- 10 Det finns inom den postmodernistiska tanketraditionen en klar tendens till en reduktionistisk syn på samhället i form av metodologisk individualism, dvs åsikten att samhället i sista hand måste förklaras uteslutande i termer av handlande individer. Detta framkommer mycket tydligt i Gergen, J, 1988, se s 42f. För en kritik av metodologisk individualism se Bhaskar 1979, s 34-38.
- 11 Den form av »företräde» som inom den feministiska postmodernismen ges den feministiska forskningen gäller endast de feministiska värderingarna och grundläggs uteslutande på en retorisk nivå.
- 12 Instabilitetstesen formulerades först som tes i Harding 1987, men impliceras också i Harding 1986.
- 13 Se Harding, S, 1986 s 164, och Harding, S, 1987 s 7-8.
- 14 Se också Chandler, J, 1987.
- 15 Se Lindholm, M, 1989 s 8.
- 16 Den »vetenskapliga frågan i feminismen» formuleras på detta sätt i Harding 1986 s 7 och motiveras, möjligtvis, utifrån att det är naturvetenskapen som åsyftas. Men, å andra sidan, det är egentligen inte denna som behandlas utan i stället den positivistiska vetenskapsfilosofin om naturvetenskapen. Dessutom förutsätter Harding utan att klargöra varför, att naturvetenskaperna bör förstås i enlighet med samhällsvetenskapliga, vetenskapsfilosofiska termer. Se Longino, H, 1988.
- 17 Se Lindholm, M, 1989, för en mer »positiv» tolkning av Hardings instabilitetstes.
- 18 Se Bhaskar, R, 1979 s 73 f, och Margolis, J, 1986 s 249 ff.
- 19 Se Hawkesworth, M E, 1989 s 556, där hon gör detta påpekande i anslutning till relativismen i den postmoderna feminismen.
- 20 Detta kan ses som grunddragen i den modell över social transformation som utvecklats av bl a Roy Bhaskar. Se Bhaskar, R, 1986 s 118 ff och också Felski, R, 1989 s 223 ff.
- 21 Se ex Margolis, J, 1987 s 3 ff, och Bhaskar, R, s 248 ff.
- 22 Se Gergen, K J, 1988 s 41, där han ser vetenskapens och framför allt teknologins tillämpbarhet som resultatet av en koordination mellan forskaren och naturen.
- 23 För en kortfattad presentation av den realistiska vetenskapsfilosofin och dess förhållande till andra vetenskapsfilosofiska traditioner, se Outwait, W, 1987.
- 24 För en kritik av den feministiska vetenskapsdiskussionens negligerande av problematiken kring social transformation, se Felski, R, 1989. Felski redovisar här också en intressant transformationsmodell.
- 25 För en mer genomgripande diskussion om vetenskapens emancipatoriska möjligheter, se Bhaskar, R, 1986 och 1982.
- 26 För synen på filosofin i postmodernismen, se Rorty, R, 1979
- 27 Den realistiska vetenskapsfilosofins syn på

filosofin som specifik undersökande praktik görs av Roy Bhaskar i Bhaskar, R, 1978 och 1986.

LITTERATUR

- Bernstein, Richard, *Beyond Objectivism and Relativism*, Blackwell Ltd, Oxford 1983.
- Bhaskar, Roy, *A Realist Theory of Science*, The Harvester Press, Sussex och New Jersey, 1978.
- Bhaskar, Roy, *The Possibility of Naturalism*, The Harvester Press, Sussex och New Jersey, 1979.
- Bhaskar, Roy, *Scientific Realism and Human Emancipation*, Verso, London, 1986.
- Bhaskar, Roy, »Emergence, Explanation, and Emancipation» i *Explaining Human Behaviour*, red Paul F Secord, Sage Publications, Beverly Hills/London/New Delhi, 1982.
- Chandler, John, *Inquiry* 30, 1987, s 317-32.
- Felski, Rita, »Feminist Theory and Social Change», *Theory, Culture & Society*, Vol 6, 1989.
- Flax, Jane, »Political Philosophy and the Patriarchal Unconscious: A Psychoanalytic Perspective on Epistemology and Metaphysics» i *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*, red Harding, Sandra och Hintikka, Merrill B, D Reidel Publishing Co, Dordrecht, 1983.
- Flax, Jane, »Postmodernism and Gender Relations», *Signs* vol 12, no 4, 1987.
- Gergen, Kenneth J, »Feminist Critique of Science and the Challenge of Social Epistemology» i *Feminist Thought and the Structure of Knowledge*, red McCanney Gergen, Mary, New York University Press, New York och London, 1988.
- Hallberg, Margareta, »Feminist Epistemology – An Impossible Project», *Radical Philosophy* 53, 1989.
- Harding, Sandra, *The Science Question in Feminism*, Open University Press, Milton Keynes, 1986.
- Harding, Sandra, »Instabiliteten i den feministiska teoribildningens analytiska kategorier» i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2-3, 1987.
- Harraway, Donna, »Primatology is Politics by Other Means» i *Feminist Approaches to Science*, Pergamon Press, 1986.
- Harraway, Donna, »Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective», *Feminist Studies* 14, no 3, 1988.
- Hartsock, Nancy, »The Feminist Standpoint; Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism» i *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*, red Harding, Sandra och Hintikka, Merrill B, D Reidel Publishing Co, Dordrecht, 1983.
- Hawkesworth, Mary E, »Knowers, Knowing, Known: Feminist Theory and Claims of Truth», *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol 14, no 3, 1989.
- Keller, Evelyn Fox, *Reflections on Gender and Science*, Yale University Press, New Haven, 1985.
- Knorr-Cetina, Karin, *The Manufacture of Knowledge*, Pergamon, Oxford, 1981.
- Latour, Bruno och Woolgar, Steven, *Laboratory Life, the Social Construction of Scientific Facts*, Sage, Beverly Hills, 1979.
- Longino, Helen, Review essay: »Science, Objectivity, and Feminist Values», *Feminist Studies* 14, no 3, 1988.
- Margolis, Joseph, *Pragmatism without Foundations*, Blackwell Ltd, Oxford och New York, 1986.
- Margolis, Joseph, *Science without Unity*, Basil Blackwell Ltd, Oxford och New York, 1987.
- Margolis, Joseph, »Postscript on Modernism and Postmodernism» i *Theory, Culture & Society*, vol 7, nr 2, 1990.
- Mulkay, Michael, *Science Observed*, Sage, Beverly Hills, 1983.
- Nicholson, N & Fraser, L, »Social Criticism without Philosophy: an Encounter Between Feminism and Postmodernism», *Theory, Culture & Society* 5 (2-3), 1988.
- Outhwaite, William, *New Philosophy of Social Science*, MacMillan, Education Ltd, London, 1987.
- Rorty, Richard, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton Univ. Press, Princeton, N.J., 1979.
- Scott, Joan W, »Deconstructing Equality versus Difference: Or, The Uses of Poststructuralist Theory for Feminism» i *Feminist Studies* 14, no 1, 1988.

SUMMARY

This article takes up the discussion of feminist philosophy of science from the vantage point of the tension between the feminist objectivism of »successor science» and a postmodernist feminist relativism. With a point of departure based on a realist theory of science, combining an

ontological realism with an epistemological relativism, the author criticises the symbiotic relationship which prevails between these diametrically opposed thought traditions of feminist philosophy of science.

The relationship of emancipation problematic to the discussion of the philosophy of science is also treated. The author criticises how the subject of emancipation is linked to the view of science and feminist scholarship in successor science and postmodern feminist thought traditions. In this connection the author suggests an alternative concept of science and an alternative form of the philosophy of science as specific investigative practice. By these means the author wishes to open up for a discussion of the emancipatory possibilities of research and feminist scholarship.

Rita Foss-Fridlitzius
Institutionen för vetenskapsteori
Göteborgs universitet
412 98 Göteborg
Sweden